



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Likabehandling i teorin

En intersektionell analys av två skolors likabehandlingsplaner

Sara Vernersson

Amanda Rönnerhag

Inriktning/specialisering: LAU395

Handledare: Abby Peterson

Examinator: Anna- Karin Kollind

Rapportnummer: VT12 2480-02

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Likabehandling i teorin. En intersektionell analys av två skolors likabehandlingsplaner.

Författare: Sara Vernersson och Amanda Rönnerhag

Termin och år: VT 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Abby Peterson

Examinator: Anna- Karin Kollind

Rapportnummer: VT12 2480-02

Nyckelord: Likabehandlingsplan, intersektionalitet, dokumentanalys, diskriminering, kränkning

Syftet med denna uppsats är att undersöka två skolors likabehandlingsplaner för att se vilka tendenser som framkommer i avseende på diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar. Vi vill med denna undersökning föra samman forskning kring skolors likabehandlingsarbete med den intersektionella förståelsen av diskriminering och resultatet kommer således att diskuteras utifrån båda dessa fält. Våra frågeställningar lyder: *Vilka värderingar kommer till uttryck i de valda likabehandlingsplanerna i avseende på diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar?* samt *Hur kan intersektionalitet användas som ett relevant analysverktyg gällande skolors likabehandlingsplaner och likabehandlingsarbete?* Teorin intersektionalitet har antagits i uppsatsen för att möjliggöra komplexa analyser av det som framkommer i undersökningen.

Som metod används dokumentanalys vilken ofta används för att undersöka skolans olika styrdokument. Undersökningen utgår från innehållsnivå, ideologisk nivå samt intern- och extern verksamhetsnivå vilka är fyra av dokumentanalysens sex nivåer. Metoden gör de valda likabehandlingsplanerna överblickbara samt bidrar till att synliggöra tendenser rörande diskriminering och kränkande behandling. Materialet består av ISG Gårdstensskolans likabehandlingsplan samt Nygårdsskolans likabehandlingsplan vilka är de skolor i Göteborg med lägst respektive högst måluppfyllelse gällande elever som går ut nian.

I analysavsnittet diskuteras tre framkomna tendenser under följande rubriker: *En klasslös skola?*, *Hierarkier och olikheter inom grupper* samt *Skolans roll och ansvar*. Tendenserna diskuteras utifrån ett intersektionellt perspektiv samt mot bakgrund av styrdokument och tidigare forskning. Analysen visar bland annat på vikten av att inte homogenisera grupper utifrån t ex etnisk bakgrund samt att skolan genom sin avsaknad av diskussion kring rådande normer riskerar att reproducera diskriminerande normer och praktiker i verksamheten. Undersökningen har ett värde för läraryrket då likabehandlingsplanernas riktlinjer i hög grad styr skolornas arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Vi anser slutligen att vår analys visar på intersektionalitetens värde samt hur den kan användas i skolors arbete med likabehandling.

Innehållsförteckning

| | |
|---|----|
| Inledning | 3 |
| Syfte | 5 |
| Frågeställning | 5 |
| Tidigare Forskning | 5 |
| Skolans styrning – lagar, läroplaner och allmänna råd | 7 |
| Intersektionalitet – bakgrund och teori | 8 |
| Maktstrukturer | 10 |
| Föreställningen om ”vi och dom” | 10 |
| Genus som maktposition | 11 |
| Etnicitet som maktposition | 12 |
| Klass som maktposition | 13 |
| Sexualitet och heteronormativitet | 14 |
| Teoretisk avslutning | 14 |
| Metod | 14 |
| Dokumentanalys och intersektionalitet | 17 |
| Material | 17 |
| Presentation av likabehandlingsplanerna | 18 |
| Gårdstensskolans likabehandlingsplan | 18 |
| Nygårdsskolans likabehandlingsplan | 19 |
| Gårdstensskolans och Nygårdsskolans likabehandlingsplaner | 19 |
| Innehållsnivå | 19 |
| Ideologisk nivå | 21 |
| Intern verksamhetsnivå | 22 |
| Extern verksamhetsnivå | 24 |
| Diskriminering, kränkning och makt – hur, vad och vem? | 24 |
| En klasslös skola? | 25 |
| Hierarkier och olikheter inom grupper | 26 |
| Skolans roll och ansvar | 27 |
| Referenser | 30 |
| Primärlitteratur | 30 |
| Sekundärlitteratur | 30 |
| Tryckta källor | 30 |
| Otryckta källor | 31 |

Tabell- och figurförteckning

| | |
|--|----|
| Figur 1: Förhållandet mellan skolans styrdokument | 8 |
| Figur 2: Kategoriers ömsesidiga påverkan | 9 |
| Tabell 1: Samhällets maktstrukturer | 11 |
| Tabell 2: Dokumentanalysens nivåer | 16 |
| Tabell 3: Sammanställning av Gårdstensskolan och Nygårdsskolan | 18 |

Inledning

Värdegrunden för grundskolan klargör att:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.¹

Denna formulering visar tillsammans med ett flertal andra att skolan är ålagd att aktivt arbeta med värderingsfrågor samt att förhindra diskriminering och kränkande behandling.² En central del i detta arbete är den likabehandlingsplan skolan varje år ska utforma efter verksamhetens specifika behov.³ Planerna ska fungera som ett stöd för likabehandlingsarbetet och bland annat innehålla åtgärder och ansvarsfördelning.⁴ Skolinspektionen har dock påvisat att ett antal skolor helt saknar likabehandlingsplaner, vilket kan leda till rättsliga påföljder, samt att det ofta finns stora brister i de existerande likabehandlingsplanerna. En vanligt förekommande brist är avsaknaden av diskussion kring samhällets rådande normer och hur dessa tar sig uttryck i skolans verksamhet och organisation.⁵

Skolans arbete mot diskriminering har sin grund i diskrimineringslagen, vilken definierar vad diskriminering innebär.⁶ För att ett kriterium, en bestämmelse eller behandling som upplevs orättvis eller kränkande ska kallas diskriminering måste det ha sin grund i någon av diskrimineringsgrunderna vilka är: ”kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck samt ålder.”⁷ I skolan behandlas ofta dessa grunder var för sig men enligt ett *intersektionellt perspektiv* står dessa sociala kategorier inte ensamma utan påverkas av varandra. Detta synsätt kan till exempel innebära att den form av diskriminering och förtyck en etniskt svensk kvinna möter inte är detsamma som det en kvinna med annan etnisk bakgrund möter. Etnicitet kan således sägas *skära igenom* kön. Om en skola då endast fokuserar på jämställdhet mellan flickor och pojkar kan det få konsekvensen att man missar andra makthierarkier som finns *inom* gruppen flickor/pojkar. Den intersektionella forskningen vill istället för att fokusera på dikotoma förhållanden undersöka människors situation utifrån flera olika diskrimineringsgrunder, inom intersektionaliteten ofta kallade maktpositioner, samtidigt.⁸

¹ Skolverket.se: *Läroplanen för grundskolan, fritidshemmet och förskoleklassen* (2011) s. 7.

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575 (Hämtad 2012-04-19).

² Detta stöds även av Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1) <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/Trakasserier/slutrappport-trakasserier-och-krankningar.pdf> (Hämtad 2012-04-15) samt Skolverket.se: *Skolverkets Allmänna Råd om Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* (2012)

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2798 (Hämtad 2012-04-19).

³ Skolverket.se: *Skolverkets Allmänna Råd om Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* (2012).

⁴ Skolinspektionen.se: *Skolors arbete med plan mot kränkande behandling* (2009).

<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Nyheter/skolors-arbete-med-likabehandlingsplanen.pdf?epslanguage=sv> (Hämtad 2012-05-09).

⁵ Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1).

⁶ Lagen.nu: Diskrimineringslagen (2008:567) <https://lagen.nu/2008:567> (Hämtad 2012-04-23).

⁷ Ibid.

⁸ Paulina de los Reyes: ”Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering” i *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, red., Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (SOU 2005:41) s. 233-258.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka två skolors likabehandlingsplaner för att se vilka tendenser som framkommer i avseende på diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar. Vi vill med denna undersökning föra samman forskning kring skolors likabehandlingsarbete med den intersektionella förståelsen av diskriminering. Resultatet kommer således att diskuteras utifrån båda dessa fält.

Frågeställningar

- Vilka värderingar kommer till uttryck i de valda likabehandlingsplanerna i avseende på diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar?
- Hur kan intersektionalitet användas som ett relevant analysverktyg gällande skolors likabehandlingsplaner och likabehandlingsarbete?

Tidigare Forskning

Nedanstående forskningsöversikt berör forskning som har anknytning till skolors arbete med likabehandling och diskriminering.

I en av Statens offentliga utredningar (SOU), utreds hur man kan arbeta aktivt med diskrimineringsfrågor, bland annat i skolan. Det framhålls att det ofta ses som en självklarhet att skolan ska ge ”lika möjligheter och rättigheter till ett jämlikt bemötande och deltagande i utbildning.”⁹ Dock brister ofta skolan i just detta, vilket leder till sämre studieresultat.¹⁰ I utredningen påpekas också att ”föräldrarnas sociala bakgrund samvarierar med studieresultaten”¹¹ samt att klass, kön och etnisk bakgrund har stor betydelse i samma avseende.

Vidare lyfter rapporten fram att den svenska skolan ofta reproducerar samhällets rådande normer vilka till exempel är sekulärt kristen, vit, etniskt svensk och heterosexuell utan funktionshinder av någon art.¹² Detta är problematiskt då normerna i hög grad styr uppfattningar om vad som är normalt och vad som inte är det och på så sätt skapar hierarkiska ordningar vilka leder till diskriminering. Slutligen förespråkar rapporten normkritik samt ett perspektivbyte från ”enskilda elevers och studenters ansvar till ledningens och hela utbildningsorganisationens ansvar.”¹³ Detta kan till exempel innebära att företeelser som mobbning och diskriminering inte ses som isolerade utan istället som en del i en ”rådande elev- och skolkultur”.¹⁴

Även Skolinspektionens har gjort ett flertal relevanta undersökningar för sammanhanget. Bland annat gjordes det 2010 en undersökning om hur skolor hanterar mobbning och kränkande behandling i syfte att bidra till förhindrande av nämnda företeelser vid de skolor

⁹ Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden (SOU 2010: 7) s. 108.

¹⁰ Ibid. s. 109.

¹¹ Ibid. s. 109.

¹² Även ekonomiska resurser och utseende kan spela roll. Ibid. s. 110.

¹³ Ibid. s. 111.

¹⁴ Ibid. s. 110.

som granskats.¹⁵ De resultat som nämns gör inte anspråk på att ge någon generaliserad bild av hur det kan se ut i svenskt skolväsende, emellertid ger det några stickprov på hur det *kan* se ut runt om i Sverige.¹⁶

Granskningen visar på ett antal oroande tendenser. Den första tendensen som framkommer är att elever inte bara kränks av varandra utan även av lärare. Eftersom lärare befinner sig i en maktposition gentemot eleverna ses denna form av kränkning som extra allvarlig. Den andra tendensen avser att det är mycket låg vuxennärvaro vid de schemafria tillfällena på de undersökta skolorna. Detta trots att Skolinspektionen understryker vikten av vuxennärvaro då det ”alltid är de vuxna i skolan som är ansvariga för att förhindra, motverka och följa upp kränkande behandling och trakasserier.”¹⁷ Bristen på närvarande vuxna kan även göra att resultat av initiativ som kamratstödjare försvagas då detta är beroende av vuxnas stöd.¹⁸ Den tredje tendensen som framkommer är att eleverna har lågt förtroende för de vuxna som finns på skolan.¹⁹ Vuxna följer inte de rutiner som är uppsatta då en kränkande behandling skett och i vissa fall tar vuxna inte heller reda på hur problemet uppstått.²⁰ Även kartläggningen av elevers trivsel på skolan samt antal mobbningsfall är otillräcklig.²¹

Slutligen lyfter undersökningen fram att det ofta saknas reflektioner kring vilka normer som kan tänkas finnas på skolan och i samhället i stort.²² Eftersom skolan ska förbereda elever inför att leva i ett samhälle präglad av mångfald är en sådan reflektion avgörande för att kunna bekämpa diskriminering och kränkande behandlingar som är baserade på avvikelser.²³ En diskussion kring normer och normalitet kan således anses vara mycket viktigt gällande arbetet mot diskriminering.²⁴

Fortsättningsvis har Skolverket utrett hur olika framtagna metoder mot mobbning och trakasserier, eller paket med åtgärder mot mobbning, fungerar i praktiken.²⁵ De som undersökts är Farstametoden, Friends, Lions Quest, Olweusprogrammet, SET (social- och emotionell träning), Skolkomet, Skolmedling och Stegvis. Rapporten visar att ingen av de undersökta paketlösningarna fungerar för *alla* elevgrupper. Vissa fungerar bäst för flickor (rastvakter), andra fungerar bäst för pojkar (disciplinära åtgärder).²⁶ Vad som rekommenderas av rapporten är att plocka delar från olika metoder och utforma en metod som fungerar för den enskilda skolan vid det enskilda tillfället.²⁷

Slutligen vill vi lyfta fram Håkan Gabinus Göransson, Martina Slorach, Stefan Flemström och Naiti del Sante vilka redogör för diskrimineringslagen och hur denna förhåller sig till bland

¹⁵ Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1) (Hämtad 2012-04-19) s. 5.

¹⁶ Dessutom menar rapportförfattarna att resultatet stöds av andra granskningar gjorda på andra skolor. Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1) s. 6.

¹⁷ Ibid. s. 7.

¹⁸ Ibid. s. 7.

¹⁹ Ibid. s. 7.

²⁰ Ibid. s. 20.

²¹ Ibid. s. 8.

²² Ibid. s. 8.

²³ Ibid. s. 27.

²⁴ Ibid. s. 27.

²⁵ Skolverket.se *Utvärdering av Metoder mot Mobbning* (2011:353).

(http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2498) (Hämtad 2012-05-09).

²⁶ Ibid. s. 187.

²⁷ Ibid. s. 208

annat skolans verksamhet.²⁸ Den rättsliga utgångspunkten gällande diskriminering i 1 kap. 2 § regeringsformen framhålls enligt Gabinus Göransson (et al.) vara att ”diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som rör den enskilde som person” skall motverkas.²⁹

Som framkommit berör större delen av den tidigare forskning som gjorts hur likabehandlingsarbetet använts och fungerar i praktiken. Likabehandlingsplanernas roll som styrdokument har inte behandlats i någon större utsträckning vilket motiverar vår undersökning³⁰

Skolans styrning – lagar, läroplaner och allmänna råd

Skolan styrs av ett antal olika dokument. Högst i rang i skolvärlden står skollagen som är en del av Sverige Rikes Lag.³¹ Skollagen formulerar på ett övergripande plan skolans uppdrag samt hur skolan skall förhålla sig till olika företeelser, bland annat människors likheter och/eller olikheter.³² I skollagen finns det olika förordningar som gäller för varje skolform, till exempel gymnasieförordningen som gäller för gymnasieskolan.³³

En annan förordning som ligger närmare de skilda skolformernas verksamheter är läroplanerna. De beskriver till exempel skolans värdegrund mer specifikt samt dess mål och riktlinjer.³⁴ Det finns dessutom *föreskrifter* för mer specifika uppdrag och perspektiv som skall läggas på skolan. En föreskrift kan exempelvis formuleras av Skolverket och fungerar ofta som en bindande bestämmelse.³⁵ Skolverket kan dessutom, förutom att formulera föreskrifter som utgår från förordningar, utforma *allmänna råd*. Detta är längre texter som mer detaljerat redogör för och föreslår hur lagen skall tillämpas i skolan. Till exempel finns det allmänna råd kring hur likabehandlingsplaner kan utformas.³⁶ Skolverkets författningssamling kallas i förkortad form för SKOLFS. Denna innehåller:

- Skolverkets samtliga utgivna föreskrifter sedan den 1 juli 1991
- Skolverkets allmänna råd sedan 2000. Skolverkets allmänna råd som givits ut tidigare och flertalet allmänna råd finns också publicerade i häften med kommentarer
- en hel del förordningar för skolområdet som regeringen utfärdar
- föreskrifter som Statens Ungdomsstyrelse utfärdar³⁷

²⁸Håkan Gabinus Göransson, Martina Slorach, Stefan Flemström och Naiti del Sante: *Diskrimineringslagen* (Vällingby, 2011).

²⁹Gabinus Göransson, Slorach, Flemström & del Sante s. 20.

³⁰Se exempelvis: Lina Almqvist & Hanna Engström: *Att arbeta med likabehandling. En studie om hur skolor har utarbetat likabehandlingsplaner i enlighet med lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever* (2006:67) <http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/7239/1/VT07-2480-13.pdf> (Hämtad 2012-04-15).

³¹Lagen.nu: Skollagen (2010:800) <https://lagen.nu/2010:800> (Hämtad 2012-05-09).

³²Skolverket.se: Lagar och regler: <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/skollagenochandralagar> (Hämtad 2012-05-02).

³³Skolverket.se: Förordningar: <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/forordningar> (Hämtad den 2012-05-02).

³⁴Skolverket.se: Läroplaner: <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/laroplaner-1.147973> (Hämtad 2012-05-02).

³⁵Skolverket.se:Föreskrifter: <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/foreskrifter> (Hämtad 2012-05-02).

³⁶Skolverket.se:Skolverkets *Allmänna Råd om Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*.

³⁷Skolverket.se: Lagar och Regler: <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/2.3134> (Hämtad 2012-05-29).

Likabehandlingsplanernas förhållande till dessa styrdokument är att de regleras av dem men det är även av stor vikt att varje enskild skola utformar en likabehandlingsplan utifrån sina egna specifika behov.³⁸ Figuren nedan visar hur dessa olika styrdokument förhåller sig till varandra.³⁹

Figur 1: Förhållandet mellan skolans styrdokument.⁴⁰



Eftersom Sverige Rikes Lagar självfallet gäller även för skolan gör även diskrimineringslagen det. Därför kan skollagen sägas *utgå* från diskrimineringslagen i fråga om likabehandlingsarbetet.⁴¹

Intersektionalitet – bakgrund och teori

Paulina Mulinari och Rebecca Selberg lyfter fram att:

begreppet intersektionalitet, som kommer av det engelska ordet korsning, används för att fånga hur olika kategorier och maktrelationer griper in och har en ömsesidigt förändrande inverkan på varandra. Intersektionella perspektiv handlar om att förstå hur inte bara kön utan också exempelvis klass, ras/etnicitet och sexualitet strukturerar våra relationer.⁴²

Intersektionalitetens grundtanke är således att det inte går att frikoppla faktorer som kön, klass och ras⁴³/ etnicitet utan att dessa ständigt påverkas av varandra. Tillsammans skapar faktorerna unika identiteter som styr subjektets livsvillkor och möjligheter i samhället. Syftet med ett intersektionellt perspektiv är att synliggöra och ge möjlighet till komplexa analyser av maktstrukturer. Med komplexa avses att fokus inte endast ligger på dikotoma

³⁸ Skolverket.se: *Skolverkets Allmänna Råd om Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* (2012).

³⁹ Eftersom vår studie inte omfattar enskilda förskolor och fritidshem kommer de delar i Figur 1 som avser dessa inte kommenteras här.

⁴⁰ Skolverket.se: Vad styr förskoleverksamhet och skolbarnomsorg?: <http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/2.3961/vad-styr-forskoleverksamhet-och-skolbarnomsorg-1.21475> (Hämtad 2012-05-02).

⁴¹ Gabinus Göransson, Slorach, Flemström & del Sante s. 22f.

⁴² Paulina Mulinari & Rebecca Selberg (red.): *Arbete. Intersektionella perspektiv* (Malmö, 2011) s. 8-9.

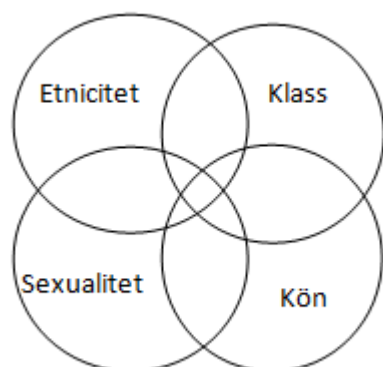
⁴³ Mulinari och Selberg förtydligar att användandet av begreppet "ras" innebär "inte att man anser att det finns olika biologiska människoraser, utan att man vill synliggöra det faktum att samhället skiktas utifrån rasistiska föreställningar." Det är alltså att betrakta som en ideologisk och diskursiv konstruktion. S. 9.

makförhållanden som till exempel det mellan män och kvinnor utan även på hierarkier *inom* grupper.⁴⁴

Tina Mattsson lyfter fram att intersektionaliteten har sin grund i den kritik som riktades mot genusforskningen på sent 1980 – tal. Många feminister påpekade då att genusforskningen endast ”utgått från vita heterosexuella medelklasskvinnors erfarenheter och därmed osynliggjort och förtryckt andra kvinnor.”⁴⁵ Det framkom exempelvis att svarta och lesbiska kvinnors berättelser saknades i den forskning som haft som mål att synliggöra kvinnors liv och villkor. Detta exempel visar att kvinnor inte kan förstås som en homogen grupp utan att faktorer som etnicitet, klasstillhörighet och sexualitet *skär igenom* kön och påverkar subjektets erfarenheter och vilket förtryck denna möter. Konsekvensen blir alltså exempelvis att ”svarta arbetarklasskvinnor kan [...] ha mer gemensamt med svarta arbetarklassmän än med vita medelklasskvinnor.”⁴⁶ Det intersektionella perspektivet har alltså sin grund inom feminismen men används idag även inom maskulinitetsforskning och ett flertal andra områden.

Det intersektionella perspektivet åskådliggörs i figur 2. Kategorierna kan bytas ut och fyllas på, den centrala tanken är att kategorier skär igenom och har en ömsesidig påverkan på varandra.⁴⁷

Figur 2. Kategoriers ömsesidiga påverkan.⁴⁸



Vidare är det viktigt att notera att en viss kategori alltid bär på föreställningar om andra kategorier, detta innebär till exempel att en arbetarklassman möter andra förväntningar och fördomar kring manlighet än en medelklassman.⁴⁹ Det finns således olika maskuliniteter som förhåller sig till varandra i en hierarkisk ordning. Den maskulinitet som innehar den hegemoniska ställningen är ”den som har en dominerande position i förhållande till kvinnor, men också i förhållande till andra former av maskulinitet.”⁵⁰ De män som innehar mer

⁴⁴ Tina Mattsson: *Intersektionalitet i socialt arbete* (Malmö, 2010) s. 17f.

⁴⁵ *Ibid.* s. 18.

⁴⁶ Mattsson s. 18.

⁴⁷ *Ibid.* s. 19.

⁴⁸ Figur fritt efter Mattsson s. 19.

⁴⁹ *Ibid.* s. 20.

⁵⁰ *Ibid.* s. 55.

underordnade positioner till andra män är till exempel homosexuella och invandrare, dock är det så att även underordnade maskuliniteter är med och upprätthåller förtryck av kvinnor.⁵¹

Det är omdiskuterat vilka kategorier som ska ingå i intersektionella analyser. Kön, klass och ras/etnicitet är de kategorier som använts flitigast då de historiskt sett ansetts spela störst roll för en individs livsvillkor, men det intersektionella perspektivet används idag även till att synliggöra maktstrukturer som grundar sig på ålder, religion, funktionsvariationer och sexualitet med mera.⁵² Samtliga kategorier ska ses som sammanvävda men naturligtvis kan faktorernas relevans variera beroende på tid, plats och situation. Till exempel kan klasstillhörighet vara det mest centrala i en kontext medan kön är det i en annan.⁵³

Maktstrukturer

Tanken om att samhället är uppbyggt i maktstrukturer är viktig inom den intersektionella forskningen. Mattson definierar maktstruktur som

de krafter i samhället som skapar kategorier och grupper och som också ordnar dessa hierarkiskt i förhållande till varandra. [...] Maktstrukturerna ligger ”utanför” oss och verkar på en övergripande och strukturell nivå i samhället samtidigt som de bärs upp av oss, genom våra institutioner, vårt agerande och våra tankar.⁵⁴

Maktstrukturer anses alltså finnas på två nivåer. Den strukturella nivån anses framträda tydligast då den ofta visar sig genom konkreta företeelser som löneskillnader mellan män och kvinnor eller skillnader i boendeform och boendeområde mellan låginkomsttagare och höginkomsttagare.⁵⁵ Mattsson menar att maktstrukturer på individnivå är betydligt svårare att se eftersom människor ofta tänker i termer av att man gjort ett fritt val då man exempelvis valt ett könsstereotyp yrke. Anledningen till att man inte valt ett annat yrke förklaras utifrån individuella preferenser och inte utifrån att kön medför olika förväntningar på individen och på så sätt kan styra dess val och agerande.⁵⁶ Mattsson menar slutligen att övergripande maktstrukturer påverkar våra val men även att individen i sin tur kan påverka de övergripande maktstrukturerna genom sina handlingar.⁵⁷

Föreställningen om ”vi och dom”

Inom postkolonial teoribildning utgår man ofta från föreställningen om ”vi och dom” vilken innebär att världen kategoriseras utifrån att man själv tillhör en homogen grupp, ”vi”, och de andra tillhör en annan homogen grupp, ”dom”. Masoud Kamali menar att ”de andra” görs inte bara till en annorlunda grupp som sammansätts av en annan sorts människor eller en annan nation, utan till ett mindervärdigt ansiktslöst kollektiv som gör ”oss” till en bättre art

⁵¹ Mattsson s. 56. För vidare läsning kring maskulinitetsforskning se RW Connell: *Maskuliniteter* (Göteborg 1999).

⁵² Nira Yuval-Davis: ”Intersectionality and Feminist Politics” i *The European Journal of Women's Studies* (2006 13:3, s. 193-209).

⁵³ Mattsson s. 19.

⁵⁴ Ibid. s. 31.

⁵⁵ Ibid. s. 31

⁵⁶ Ibid. s. 31f.

⁵⁷ Ibid. s. 31f.

eller en bättre kultur.”⁵⁸ Genom ett vi och dom- tankesätt rättfärdigas förtryck mot de grupper som anses underlägsna eller primitiva.

Tanken på vi och dom kan översättas och beskriva maktstrukturer även utanför den postkoloniala teoribildningen. Nedanstående figur visar exempel på motsatspar som innehar över- respektive underordnad ställning i samhället. Dessa är tätt sammanbundna då anses skapa varandra i betydelsen att till exempel ”vit hudfärg definieras genom att svart hudfärg definieras”.⁵⁹

Tabell 1. Samhällets maktstrukturer.⁶⁰

| Överordnad | Underordnad |
|-------------------|---------------------|
| Man | Kvinna |
| Medelklass | Arbetar-/underklass |
| Heterosexuell | Annan sexualitet |
| Vit | Svart |
| Västerländsk | Österländsk |
| Kultur | Natur |

Ur ett intersektionellt perspektiv blir denna figur intressant då man kan se likheter mellan de egenskaper som vanligen kopplas samman med de över- respektive underordnade positionerna. Egenskaper som ofta fästs vid de överordnade kategorierna är sådant som ”stark” och ”rationell” medan de underordnade kategorierna ofta associeras med termer som ”svag” och ”emotionell”. De i den överordnade kolumnen kan även kopplas samman med ord som ”kall” och ”hård” vilket visar att det inte endast handlar om att ställa gott mot ont utan snarare om att besitta den typ av egenskaper som berättigar makt. Så trots att de underordnade positionerna även kan kopplas samman med mer positivt laddade egenskaper som ”sympatisk” och ”exotisk” har det visat sig att de egenskaper som kopplas till de överordnade positionerna är de som anses vara bra då man har makt och vill driva ett samhälle framåt. Förtrycket som riktas mot kvinnor, invandrare och så vidare är således av liknande karaktär vilket motiverar ett intersektionellt förhållningssätt.⁶¹

Nedan presenteras genus, etnicitet, klass och sexualitet och deras roll som maktpositioner. Dessa är några av de mest förekommande maktstrukturerna inom intersektionell forskning och teoribildning och, förutom klass, är de även diskrimineringsgrunder enligt lagen.⁶²

Genus som maktposition

Begreppet genus definieras ofta som konstruerat kön och syftar till att skilja socialt betingat kön och biologiskt kön åt. Det används dessutom för att visa hur kvinnors underordnings

⁵⁸ Masoud Kamali: ”Ett europeiskt dilemma. Strukturell/institutionell diskriminering” i *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, red., Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (SOU 2005:41) s. 29.

⁵⁹ Mattsson s. 81.

⁶⁰ Stuart Hall genom Mattsson s. 81.

⁶¹ Mattsson, de los Reyes samt personlig kommunikation med Janan Zapata, vice ordförande i fredsorganisationen Civis styrelse, www.civis.se, (2012- 03-20).

⁶² Det finns självklart fler relevanta kategorier men för att avgränsa undersökningen har vi valt bort kategorier som till exempel religion och ålder. De valda kategorierna anser vi är mest relevanta för vår undersökning.

konstrueras genom tanken om att det finns biologiskt medfödda manliga och kvinnliga egenskaper.⁶³

Användandet och särskiljandet av begreppen kön och genus har fått stort genomslag men har även kritiserats av bland annat genusforskaren Judith Butler som menar att ”om genus är de kulturella betydelser som den könade kroppen antar, då kan ett genus på intet sätt sägas följa av ett kön.”⁶⁴ Problemet, menar Butler, ligger således i att även feministisk forskning utgår från att det endast finns två biologiska kön och att genus konstrueras efter dessa. Det innebär alltså att genuset kvinna endast kan fästas på en person med det biologiska könet kvinna, på så sätt går hela den tanken om genus som konstruktion om intet.

Paulina de los Reyes kritiserar den feministiska forskningen och menar att dess

ointresse för andra maktrelationer än kön kan [...] inte bara läsas som teoretisk svaghet och politisk taktik utan även som uttryck för en maktordning där vithetens, medelklassens och heteronormens privilegier görs till givna och naturliga utgångspunkter för att uttala sig om kvinnors erfarenheter och politiska intressen.⁶⁵

De los Reyes menar därför att ”en intersektionell analys av den traditionella feminismens praktik och teoretiska utgångspunkter belyser [...] hur nya maktpositioner skapas och reproduceras genom dels kritiken av en given maktordning (könsmakt) och dels ignorandet av andra maktrelationer (etnicitet/ ras, sexualitet, klass).”⁶⁶

Etnicitet som maktposition

Begreppet etnicitet används på ett flertal olika sätt och är ofta mycket vagt definierat vilket Paulina de los Reyes menar medför att etnicitet hela tiden måste återskapas ”genom påpekanden om utseende, språkbruk, kulturell olikhet, kompetens, hudfärg, m.m.”⁶⁷ Även sociologerna Nira Yuval-Davies och Floya Anthias menar att etnicitet inte är betrakta som något statiskt utan snarare en social process och interaktion ”som skapar en känsla av samhörighet mellan och inom grupper av människor och som också innebär en hierarkisk organisering av dessa grupper.”⁶⁸

Kalwant Bhopal och John Preston har undersökt etnicitet som maktposition inom utbildningsväsendet och menar att ”education is a controversial subject in which difficult and contested discourses are the norm. Individuals in education experience multiple inequalities and have diverse identifications that cannot necessarily be captured by one theoretical perspective alone”.⁶⁹ Det vill säga att elever möter ojämlikheter på flera olika plan under sin utbildning som inte endast behöver ha anknytning till *en* diskrimineringsgrund. Underordning är ofta en kombination av flera samspelande maktstrukturer.⁷⁰ Slutsatsen som dras är dock att kategorin ras kan vinna på att bli behandlad enskilt, även om det *också* är viktigt att se till den omkringliggande kontexten.⁷¹ Bhopal och Preston menar alltså att ett intersektionellt

⁶³ Mattsson s. 56ff.

⁶⁴ Judith Butler: *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion* (Göteborg, 2007) s. 155.

⁶⁵ de los Reyes s. 241.

⁶⁶ Ibid. s. 241.

⁶⁷ Ibid. s. 253.

⁶⁸ Mattsson s. 76.

⁶⁹ Kalwant Bhopal & John Preston: *Intersectionality and race in education* (London, 2012) s. 5.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid. s. 213.

perspektiv riskerar att fördunkla det centrala i förtrycket grundat på "ras".⁷² Dock finns det ingenting i det intersektionella perspektivet som hindrar att man fokuserar på en maktstruktur och ser hur denna förhåller sig till andra faktorer. De olika kategoriernas relevans varierar beroende på kontext.

Klass som maktposition

Det finns ett flertal teorier kring klass men Mattson menar att "gemensamt för klassteorier är att de hänvisar till en hierarkisk ordning och maktrelationer mellan grupper."⁷³ Klass reduceras ibland till att endast omfatta tillgång till ekonomiska resurser men exempelvis Pierre Bourdieu hävdade att klasspositioner även baseras på socialt och kulturellt kapital vilka innefattar sådant som sociala nätverk och utbildning.⁷⁴

Inom det intersektionella fältet har sociologen Beverly Skeggs varit en viktig teoretiker då hon inriktat sig på hur "föreställningar om klass skapas och upprätthålls samt vilka effekter detta får för hur människor kommer att uppleva sig själva"⁷⁵ Skeggs har vidare analyserat hur klass förhåller sig till kön genom att undersöka hur arbetarklasskvinnor skapar sina identiteter genom att förhålla sig till föreställningar om medel- och arbetarklass.

Tanken om klass som samverkande med andra kategorier delas av flera andra teoretiker. Till exempel visade Milton Gordon, redan på 1960- talet, att "det först och främst är klasstillhörigheten som förenar människor i olika etniska grupper"⁷⁶ och den mer aktuella Ulrika Holgersson menar att "det kan till och med hända att klass sammanfaller med genus eller etnicitet. Med andra ord kan genus eller etnicitet vara de uttryck som klass kläds i."⁷⁷ Trots forskning av detta slag ifrågasätts det huruvida det är relevant att tala om klass i Sverige idag, eller om det bara är en förgången del av industrisamhället som stötts bort av det nuvarande samhällets individualisering.⁷⁸ Statsvetaren Maria Oskarson och sociologerna Mattias Bengtsson och Tomas Berglund har undersökt frågan och kommit fram till att klass spelar roll i samhället idag eftersom resultaten av undersökningarna visar att "det finns tydliga och genomgående skillnader mellan olika klasspositioner där personer i arbetarklasspositioner och framförallt personer i högre tjänstemannapositioner skiljer sig åt i de flesta avseenden".⁷⁹ Detta trots att Sverige anses vara ett av världens mest jämställda länder. Även om undersökningen inte visar på något tydligt svar om huruvida klass finns eller ej, visar undersökningen att "levnadsförhållanden, livsstil och politiska attityder följer i många avseenden tydliga och tämligen konsistenta klassmönster"⁸⁰ vilket talar emot att levnadssätt endast är uttryck för individens eget val att leva.⁸¹

Slutligen har sociologerna Christofer Edling och Fredrik Liljeros undersökt begreppet social skiktning vilket de menar är sociologins kärna. De tycker sig urskilja fem nyckelbegrepp,

⁷²Bhopal & Preston s. 215.

⁷³Mattsson s. 67.

⁷⁴Bourdieu genom Mattsson s. 68f.

⁷⁵Mattsson s. 74.

⁷⁶Milton Gordon genom Irene Molina: "Rasifiering. Ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige" i *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, red., Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (SOU 2005:41) s. 107.

⁷⁷Ulrika Holgersson: *Klass. Feministiska och kulturalanalytiska perspektiv* (Lund, 2011) s. 165.

⁷⁸Maria Oskarson, Mattias Bengtsson & Tomas Berglund, *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik* (Spanien, 2010) s. 7.

⁷⁹Ibid. s. 227.

⁸⁰Ibid. s. 227.

⁸¹Ibid.

vilka de kallar principer, som har en central ställning i analysen av begreppet. Dessa är: klass, kön, etnicitet, sexualitet och ålder.⁸² De talar för ett intersektionellt synsätt på social skiktning utifrån de nämnda principerna eftersom man genom detta perspektiv kan ”se hur olika former av makt kan sammanfalla eller ibland ställas emot varandra och generera ett stort antal möjliga konstellationer av förhållanden mellan klassmotsättningar, könsordningar och relationer mellan etniska grupper och ibland också hänga ihop med sexualitet och ålder”.⁸³

Sexualitet och heteronormativitet

Då heterosexuallitet innehar en hegemonisk position⁸⁴ i förhållande till andra sexualiteter talar man ofta i termer av att vi lever i ett heteronormativt samhälle. Mattsson menar att

genom att använda begreppet och tala om heteronormativitet snarare än heterosexuallitet understryks det faktum att det inte är människors sexuella handlingar som är i fokus utan de normer som omger sexualitet och hur dessa är införlivade i och reproduceras genom institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar.⁸⁵

Således är även sexualitet en maktordning då de som bryter heteronormen ofta måste ”komma ut” med sin sexualitet, de blir ifrågasatta, utsatta samt kan möta olika former av diskriminering och hatbrott.⁸⁶ Mattsson menar ”att samhället är heteronormativt påverkar hur jämställdhetspolitik, lagar och det sociala arbetets praktiker organiseras”.⁸⁷ Även gällande kategorin sexualitet är det tydligt att andra faktorer påverkar då till exempel homosexuella män möter andra fördomar och förutfattade meningar än homosexuella kvinnor.

Teoretisk avslutning

Som framkommit är intersektionalitet ett brett område vilket kan fungera som teori, perspektiv och analysredskap. I denna undersökning använder vi intersektionaliteten för att analysera och diskutera de tendenser som framträder i de valda likabehandlingsplanerna rörande diskriminering och kränkning. Vi ansluter oss således till ovanstående intersektionella förståelse av diskriminering och maktpositionernas roll i denna.

Metod

I denna uppsats kommer metoden dokumentanalys att användas som enligt Gunnar Berg är ett instrument för att undersöka skolan och dess dokument.⁸⁸ Tidigare användes metoden främst för att analysera läroplaner men används numera som ett analysverktyg till alla dokument som berör skolans styrning.⁸⁹ Det finns fler möjliga metodval gällande analys av brukstext vilket Lennart Hellspong visar på.⁹⁰ En av dessa metoder är *värderande analys* vars syfte är att ”bedöma en texts egenskaper med hänsyn till dess uppgift i sitt sammanhang.”⁹¹ Flera av de

⁸²Christofer Edling & Fredrik Liljeros (red.): *Ett delat samhälle – makt, intersektionalitet och social skiktning* (Malmö, 2010) s. 6.

⁸³ Edling & Liljeros s. 163.

⁸⁴ Detta innebär att heterosexualliteten anses vara den naturliga sexualiteten som sällan blir ifrågasatt. Mattsson s. 60-66.

⁸⁵ Mattsson s. 65.

⁸⁶ Ibid. s. 63.

⁸⁷ Ibid. s. 66.

⁸⁸ Gunnar Berg: *Att förstå skolan. En teori om skolan som institution och skolan som organisationer* (Lund, 2003).

⁸⁹ Ibid. s. 155.

⁹⁰ Lennart Hellspong: *Metoder för brukstextanalys* (Lund, 2001).

⁹¹ Ibid. s. 93.

analysmetoder Hellspong lyfter fram hade kunnat användas för att analysera styrdokumenterna men dessa ska ofta med fördel kombineras med andra analyser. En värderande analys föreslås till exempel kompletteras med en *komparativ* och/eller en *funktionell* analys.⁹² Valet av dokumentanalys grundar sig således främst på att den täcker in ett flertal olika aspekter i en enda metod.

Dokumentanalys lämpar sig dels för komparativa analyser mellan olika dokument men även till undersökningar och jämförelser *inom* ett och samma dokument. Det huvudsakliga syftet med metoden är att föra samman olika skrivelser som berör samma område och på så sätt göra tendenser i ett dokument överblickbara. Dokumentanalysen underlättar även då man inte bara vill undersöka vad dokumenten ”innehåller utan också vad de inte innehåller” samt till att upptäcka sådant som inte är konkret uttalat utan står mellan raderna.⁹³ Slutligen är dokumentanalysen ett användbart verktyg då man vill distansera sig och förhålla sig kritisk till ett dokument då de olika nivåerna synliggör inkonsekvenser och saknade delar.

Berg delar upp dokumentanalysen i sex nivåer: Ideologisk nivå, innehållsnivå, regelnivå, ämnesnivå samt intern och extern verksamhetsnivå.⁹⁴

Ideologisk nivå: Till denna nivå hänförs sådana skrivelser som avspeglar det aktuella dokumentets grundläggande människosyn, kunskapssyn etc. Andra skrivelser som knyts till denna nivå kan handla om skolans fostrande och utvecklande uppdrag och uppgifter i allmän mening.

Innehållsnivå: Hit hänförs skrivelser som t.ex. berör huvudmoment, allmänna ämnesmål, och/eller andra skrivelser med ett generellt sett övergripande – men ändå operativt inriktat – innehåll.

Regelnivå: Till regelnivån hänförs skrivelser som ger uttryck för direkta påbud (”skall-satser”).

Ämnesnivå: I denna kategori sorteras sådana skrivelser in som direkt eller indirekt behandlar vissa specifika ämnen eller grupper av ämnen

Intern verksamhetsnivå: Här inordnas sådana skrivelser som på ett eller annat sätt avspeglar det aktuella dokumentets syn på hur skolans vardagsarbete kan gestalta sig och bör vara utformat.

Extern verksamhetsnivå: Till denna nivå hänförs sådana skrivelser som har beröringspunkter med skolans externa relationer, d.v.s. relationerna mellan skolor och dessas omvärld i såväl snäv (skola-föräldrar) och vid (skola-samhälle) mening.⁹⁵

⁹² Hellspong.

⁹³ Berg s. 157.

⁹⁴ De olika nivåerna kan anses förhålla sig hierarkiskt till varandra men detta kan variera t ex beroende på undersökningens art. Ibid. s. 162.

⁹⁵ Berg.

Nedan följer ett exempel på hur dokumentanalysens nivåer kan tillämpas. Exempeltexterna är tagna ur Skolverkets *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*.

Tabell 2. Dokumentanalysens nivåer.

| | Innebörd | Exempel | Motivering |
|-------------------------------|--|--|--|
| Ideologisk nivå | <ul style="list-style-type: none"> Människosyn Kunskapssyn Fostrande eller utvecklande uppdrag Värderingar | ”Syftet är att skydda barn och elever från kränkande behandling.” ⁹⁶ | Citatet belyser <i>synen</i> på barn som i behov av skydd. De skall till exempel inte erfara kränkningar för att lära sig handskas med dem utan aktivt skyddas från dem. |
| Innehållsnivå | <ul style="list-style-type: none"> Huvudmoment Övergripande men operativt inriktat innehåll | Enligt 3 kap. 16 § diskrimineringslagen ska huvudmannen varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att [...]. ⁹⁷ | En likabehandlingsplan skall upprättas varje år och innehålla en översikt över åtgärder som behövs för likabehandlingsarbetet |
| Regelnivå | <ul style="list-style-type: none"> Direkta påbud | ”Om kränkningarna leder till att någon av de inblandade eleverna uppvisar svårigheter i sin skolsituation och bedöms ha behov av särskilt stöd ska åtgärderna dokumenteras i ett åtgärdsprogram.” ⁹⁸ | Påbudet ligger här i ”skallsatsen” på femte raden. |
| Ämnesnivå | <ul style="list-style-type: none"> Skrivningar behandlande vissa specifika ämnen eller grupper av ämnen, temastudier | ”Lärarna har även inom ramen för sin ämnesundervisning ett viktigt främjandeuppdrag.” ⁹⁹ | |
| Intern verksamhetsnivå | <ul style="list-style-type: none"> Syn på skolors vardagsarbete | ”Enligt läroplanerna för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet ska alla som arbetar i skolan aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper.” ¹⁰⁰ | Alla i skolan skall motarbeta diskrimineringar. Detta innefattar alltså även städpersonal eller vaktmästare. |
| Extern verksamhetsnivå | <ul style="list-style-type: none"> Skolans externa relationer som skola - föräldrar eller skola - samhälle | ”Även föräldrars synpunkter och iakttagelser kan vara en del av kartläggningen.” ¹⁰¹ | Föräldrarna, som står utanför skolans väggar, involveras i sina barns tillvaro i skolan. |

I denna uppsats kommer vi med hjälp av dokumentanalysen systematisk synliggöra skrivningar kring diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar. Vi har valt att

⁹⁶ Skolverket.se: *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* (2011) s. 8.

⁹⁷ Ibid. s. 39.

⁹⁸ Ibid. s. 37.

⁹⁹ Ibid. s. 18.

¹⁰⁰ Ibid. s. 13.

¹⁰¹ Ibid. s. 24.

använda oss av ideologisk nivå, innehållsnivå samt intern och extern verksamhetsnivå.¹⁰² Nedan följer en förklaring till vilka skrivningar som kommer att placeras under de respektive nivåerna.

Ideologisk nivå: Den ideologiska nivån har en viktig betydelse för undersökningen då den synliggör skolans värderingar gällande innehållet. Exempel på detta är formuleringar kring diskrimineringsgrunderna.

Innehållsnivå: På denna nivå placeras skrivningar som berör det övergripande innehållet samt de mål som kommer till uttryck i likabehandlingsplanerna.

Intern och extern verksamhetsnivå: Genom de båda verksamhetsnivåerna synliggörs vilka insatser som satts in för att uppnå målen samt hur ansvar och uppgifter är fördelade mellan olika parter. Den interna nivån berör formuleringar kring hur arbetet är fördelat och strukturerat inom skolans verksamhet medan externa nivån berör skolans samarbete med föräldrar och samhället.

Dokumentanalys och intersektionalitet

Dokumentanalysen bidrar till att göra texterna mer överblickbara samt underlättar en jämförelse mellan innehåll, värderingar och ansvarsfördelning. Vårt primära syfte är dock inte jämförelsen i sig utan att använda dokumentanalysen som ett *medel* för att upptäcka tendenser i likabehandlingsplanerna vilka kommer att diskuteras utifrån ett intersektionellt perspektiv.

De flesta intersektionella analyser berör relationen mellan människor och hur makten är fördelad mellan dessa. I denna uppsats anläggs det intersektionella perspektivet istället på text och användningsområde blir att synliggöra vilka föreställningar och värderingar som kommer till uttryck i skolornas likabehandlingsplaner. Det finns idag få intersektionella analyser av text och ytterst få som inriktar sig på texter av brukskaraktär.¹⁰³ Denna uppsats banar således ny väg för ett bredare sätt att använda det intersektionella perspektivet.

Material

Materialet består av två likabehandlingsplaner från kommunala högstadieskolor i Göteborgsområdet. Skolorna valdes utifrån Skolverkets statistikdatabas SALSA där samtliga Göteborgs högstadieskolor listas utifrån den andel elever som uppnått betyget godkänt eller mer i samtliga ämnen när de gått ut nionde klass.¹⁰⁴ Utifrån denna sammanställning valde vi den skola med lägst respektive högst procentandel som uppnått målen.¹⁰⁵ Resultatet blev följande:

¹⁰² Vi har valt bort regel- samt ämnesnivå då vi anser att dessa skrivningar inte tillför vår undersökning något då de i stor utsträckning behandlas under verksamhetsnivåerna. Berg menar att samtliga nivåer inte behöver användas utan att antalet kan anpassas till undersökningens behov. S. 164 -167.

¹⁰³ Det finns intersektionella analyser av skönlitteratur. Se t ex Åsa Arpings & Anna Nordenstams (red.): *Genusvetenskapliga litteraturanalyser* (2:a uppl., Lund, 2010).

¹⁰⁴ Skolverkets databas SALSA: Skolresultat och skolbeskrivning i Göteborg kommun VT 2011 <http://salsa.artisan.se/>.

¹⁰⁵ Bergsjöskolan hade två procent lägre andel elever som gått ut med godkänt i samtliga ämnen än Gårdstensskolan men valdes bort då likabehandlingsplan saknas.

Tabell 3. Sammanställning av Gårdstensskolan och Nygårdsskolan.

| | Måluppfyllelse | Antal elever med invandrarbakgrund | Föräldrarnas sammanvägda utbildningsnivå ¹⁰⁶ |
|--------------------------------|----------------|---------------------------------------|---|
| Gårdstensskolan ¹⁰⁷ | 27 % | 96 % ¹⁰⁸ | 1,58 |
| Nygårdsskolan | 99 % | 6 % ¹⁰⁹ | 2,59 |

Valet att använda skolorna med högst respektive lägst måluppfyllelse grundade sig i ett antagande om att måluppfyllelsen har ett samband med skolornas upptagningsområde och sociala kontext.¹¹⁰ Tabellen stöder detta antagande då det framträder en markant skillnad gällande elevers etniska bakgrund samt föräldrarnas utbildningsnivå. Då vår undersökning syftar till att synliggöra och diskutera tendenser i likabehandlingsplanerna är det av värde att se om faktorer som etnicitet, upptagningsområde och föräldrars utbildningsnivå påverkar likabehandlingsplanernas innehåll, värderingar och utformning.¹¹¹

Presentation av likabehandlingsplanerna

Nedan beskrivs de båda likabehandlingsplanernas utformning på ett övergripande sätt. Beskrivningen har koncentrerats på dokumentens rubriker, inledande delar och språk.

Gårdstensskolans likabehandlingsplan

Gårdstensskolans likabehandlingsplan är totalt 21 sidor lång och utformad efter rubrikerna Ordlista, Inledning, Vad säger lagen?, Främjande arbete, Förebyggande arbete, Vad är en kränkning?, Hur hanterar vi kränkningar? samt Utvärdering och uppföljning. Sist finns en sammanfattning av personalens befogenheter, Diskrimineringslagen (2008:567), Skollagen (2010:800) och en elevenkät som i kartläggningssyfte delas ut varje år tillagda som bilagor.

Ordlistan förklarar några för likabehandlingsarbetet centrala begrepp, bland annat *diskriminering, funktionshinder, förebygga, främja* och *kränka*. I inledningen formuleras de övergripande målen samt vad likabehandlingsplanen syftar mot. Under den följande rubriken, Vad säger lagen?, sammanfattas lättfattligt vad lagen säger angående diskriminering och diskrimineringsarbete i skolan.

¹⁰⁶ Medelvärde av de biologiska föräldrarnas utbildningsnivå. "Utbildningsvärde 1 innebär genomgången folkskola/grundskola, utbildningsvärde 2 innebär att personen ifråga har genomgått gymnasial utbildning i högst tre år och utbildningsvärde 3 innebär att personen genomgått fjärde året på gymnasieskolans tekniska linje eller erhållit minst 20 högskolepoäng." <http://salsa.artisan.se/definitioner.htm>.

¹⁰⁷ Skolans fullständiga namn är Internationella skolan Gårdsten (ISG Gårdsten) men benämns för enkelhetens skull Gårdstensskolan.

¹⁰⁸ Av dessa elever är 69 % födda utomlands och 27 % födda i Sverige men har föräldrar födda utomlands.

¹⁰⁹ Av dessa elever är samtliga 6 % födda i Sverige men har föräldrar födda utomlands.

¹¹⁰ Gårdstensskolan ligger i Östra Göteborg där det 2010 var 35,7% av eleverna som gick ut nian utan godkänt betyg i kärnämnen. Nygårdsskolan ligger i Västra Göteborg där siffran är 7,1%. *ETC Göteborg* (Nätbaserad lokaltidning för Göteborg): "Betygen är hela stadens problem" <http://goteborg.etc.se/nyhet/%E2%80%9Dbetygen-%C3%A4r-hela-stadens-problem%E2%80%9D> (Hämtad 2012-05-04).

¹¹¹ Det ligger nära till hands att utgå från detta då skolorna är ålagda att anpassa likabehandlingsarbetet efter verksamhetens specifika behov. Skolverket.se: *Skolverkets Allmänna Råd om Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* (2012).

Språket är lättläst och tillsammans med ordlistan i början av dokumentet tillgängliggörs likabehandlingsplanerna för eleverna. Det innehåller också bilder vilket kan anses levandegöra dokumentet ytterligare.

Nygårdskolans likabehandlingsplan

Likabehandlingsplanen på Nygårdskolan är tolv sidor lång och är indelad i rubrikerna Grunduppgifter, Utvärdering, Främjande insatser, Kartläggning, Förebyggande åtgärder, Rutiner för akuta åtgärder, Begrepp och Diskrimineringsgrunderna.

Under rubriken Grunduppgifter nämns vilka som är ansvariga för likabehandlingsplanen, vilken vision skolan har samt hur eleverna, vårdnadshavare och personal skall involveras i likabehandlingsarbetet. Under samma rubrik formuleras hur planen skall förankras hos elever, vårdnadshavare och personal. Under rubriken utvärdering bedöms och diskuteras det föregående årets likabehandlingsplan samt dess tillhörande arbete.

Det finns en begreppsförklaring på slutet i dokumentet men det svåra språket gör att den verkar vara riktad till de som redan är insatta i skolans och lagens begreppsvärld.

Gårdstenskolans och Nygårdskolans likabehandlingsplaner

Vi har undersökt de två likabehandlingsplanerna och kommer nedan att presentera resultatet utifrån dokumentanalysens valda fyra nivåer. Då det är dokumentens syfte att behandla diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar kommer vi inte kunna lyfta upp samtliga formuleringar som berör dessa teman. Vi har gjort ett urval med en ständig strävan att ge en så tydlig och representativ bild av likabehandlingsplanerna som möjligt.

Innehållsnivå¹¹²

Gårdstensskolans likabehandlingsplan inleds med orden:

Detta är ISG Gårdstensskolans likabehandlingsplan. Här står det hur vi ska förhindra att någon blir kränkt och vad vi ska göra ifall någon blir kränkt. Syftet med denna plan är att alla elever, föräldrar och personal skall känna sig trygga och bemötas och behandlas med respekt¹¹³

Här blir planens övergripande innehåll synligt. De formulerar vidare att deras mål är att samtliga på skolan ska vara informerade kring att det finns lagar mot diskriminering och kränkningar och en likabehandlingsplan samt hur man ska hantera och förebygga kränkningar.¹¹⁴ Ett mer specifikt mål som anges är att alla klasser ska arbeta ”fram en egen plan för att minska kränkningar”¹¹⁵. Trots att skrivningen är av mer specifik karaktär hamnar den under innehållsnivån då den behandlar planens syfte och inte berör ett avskilt ämne.

Nygårdskolans likabehandlingsplan inleds med att formulera skolans vision och målsättning vilken ”innebär nolltolerans vad gäller alla former av kränkande behandling och diskriminering enligt diskrimineringsgrunderna: kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan

¹¹² För att öka tydligheten har vi valt att placera innehållsnivån före den ideologiska nivån då det ger en tydligare överblick över dokumentet och underlättar förståelsen av de övriga nivåerna.

¹¹³ Gårdstensskolans likabehandlingsplan (Hämtad 2012-03-29) s. 4.

http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/0a16c600473c9937aa18faf80735fb5b/Likabehandlingsplan+2011_sept.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=URL&CACHEID=0a16c600473c9937aa18faf80735fb5b.

¹¹⁴ Ibid. s. 4.

¹¹⁵ Ibid. s. 4.

trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning samt ålder.”¹¹⁶ Målet är vidare att likabehandlingsplanen ska vara förankrad hos personal, elever och föräldrar vilka alla ska vara delaktiga på olika sätt.¹¹⁷

Båda skolorna har skilt på främjande och förebyggande arbete. På Gårdstensskolan går det främjande arbetet ut på att ”förstärka respekten för allas lika värde och omfattar alla diskrimineringsgrunderna. Arbetet riktas mot alla på skolan och är en naturlig del av det vardagliga arbetet.”¹¹⁸ Vidare ska det förebyggande arbetet syfta ”till att avvärja de risker för diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling”¹¹⁹ som finns på skolan. På Nygårdsskolan syftar de främjande insatserna till att göra likabehandlingsplanen till huvudfokus i skolan. För att uppnå detta lisats ett antal mål som:

- Motverka alla former av kränkande behandling.
- Arbeta medvetet med genustänkande.
- Alla behandlas lika oavsett kön eller sexuell läggning och könsnedsättande uttryck accepteras inte.
- Respektera alla trosuppfattningar och religioner, samt alla etniska grupper.
- Öka tillgängligheten för funktionsnedsatta och ej tillämpa omvänd diskriminering [...].
- Inte diskriminera någon på grund av ålder.¹²⁰

Gällande det förebyggande arbetet är målet att ”informera mer om planen och händelserapporten” Händelserapporten, vilken inte förklaras närmre, syftar till att motverka kränkningar och diskriminering genom att den bland annat synliggör nolltoleransen.¹²¹

Skolornas mål grundar sig på en kartläggning från föregående år. Nygårdsskolan är mer detaljerad i sin beskrivning och formulerar kartläggningens områden vilka är ”kränkande behandling, könsidentitet eller könsuttryck, funktionsnedsättning, sexuell läggning”¹²² Informationen har de fått från Olweus- enkäter, intervjuer, fotografering och information från föräldrar. Gårdstensskolan ska utifrån kartläggningens resultat fokusera på

diskrimineringsgrunden etnisk tillhörighet. Tyvärr har många elever angett att de kallas för många olika kränkande och diskriminerande ord. Många har nämnt ord som känns kränkande på grund av deras etniska ursprung. Vi har därför valt att under kommande läsår fokusera på denna diskrimineringsgrund.¹²³

Nygårdsskolans kartläggning visade att viss minskning gällande kränkande behandling har skett samt att ”viss diskriminering förekommer bland de äldre eleverna vad gäller sexuell läggning och arbetet kommer att intensifieras för att motverka denna och öka acceptansen mellan eleverna.”¹²⁴

¹¹⁶Nygårdsskolans likabehandlingsplan (Hämtad 2012-03-29) s. 3.

http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/1aec3180421a373a86789fd1f8fd91fe/Nyg%C3%A5rdsskolans+plan+mot+diskriminering+och+kr%C3%A4nkande+behandlin1%5B1%5D.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=URL&CACHEID=1aec3180421a373a86789fd1f8fd91fe.

¹¹⁷Nygårdsskolans likabehandlingsplan s. 3f.

¹¹⁸Gårdstensskolans likabehandlingsplan s. 6. Här står det specificerat vad personal, elever och så vidare ska göra, detta behandlas under verksamhetsnivå.

¹¹⁹ Ibid. s. 8.

¹²⁰Nygårdsskolans likabehandlingsplan s. 5.

¹²¹ Ibid. s. 7

¹²² Ibid. s. 6.

¹²³ Gårdstensskolans likabehandlingsplan s. 8

¹²⁴Nygårdsskolans likabehandlingsplan s. 6.

Ideologisk nivå

I Gårdstenskolornas likabehandlingsplan anses diskriminering vara lika med ”orättvis behandling t.ex. för din etnicitet, kön, sexuella läggning, religion eller funktionshinder”¹²⁵ längre ner i dokumentet står det formulerat att diskriminering är då man blir behandlad sämre utifrån någon av diskrimineringsgrunderna.¹²⁶

En kränkning definieras som att ”såra någon, göra någon ledsen, vara elak, förolämpa”¹²⁷ och längre ner i dokumentet finns det specificerat vad detta kan innebära. Till exempel skiljer man på fysiska och muntliga kränkningar.¹²⁸ I en textruta högst upp på samma sida står det ”*den som känner sig kränkt ska alltid tas på allvar. Känslan av att vara kränkt kan aldrig vara fel.*”¹²⁹ Längst ned på sidan står det dock definierat vad som *inte* är en kränkning: ”Allt som upplevs kränkande är inte en kränkning i lagens mening. Till exempel är det lärares jobb att säga till när någon bryter mot regler och att stoppa slagsmål.”¹³⁰

Nygårdsskolan menar att ”diskriminering är när skolan på osakliga grunder behandlar en elev sämre än andra elever och behandlingen har samband med diskrimineringsgrunderna”¹³¹ Kränkning och trakasserier är sådant som kränker en elevs värdighet men som inte har koppling till någon av diskrimineringsgrunderna, detta enligt Skollagens definition.¹³² Det står även att ”trakasserier kan vara av sexuell natur. Detta kallas då för sexuella trakasserier.”¹³³ De poängterar även att ”både skolpersonal och elever kan agera på ett sätt som kan upplevas som trakasserier eller kränkande behandling.”¹³⁴

Gårdstenskolan har en ordlista i början på sin likabehandlingsplan där begrepp som *förebygga* och *främja* definieras. De definierar diskrimineringsgrunden *funktionshinder* som ”en människa som har en skada eller sjukdom och får svårt att klara vardagslivet har ett funktionshinder. Ett annat ord är handikapp”¹³⁵ Inga andra diskrimineringsgrunder förklaras och det står inte varifrån definitionerna kommer från. De har däremot bifogat diskrimineringslagen som en bilaga till planen.

Nygårdsskolan förklarar ett flertal begrepp, ofta är det lagens eller DO: s definitioner. Till exempel står det att ”DO använder sig av Handisams (myndigheten för handikappolitisk samordning) beteckning funktionsnedsättning och inte funktionshinder eftersom hindren finns i samhället och inte hos personen.”¹³⁶ Det står dock inte om Nygårdsskolan ansluter sig till denna användning, men de använder sig av den i resten av dokumentet.

Listan fortsätter i samma stil med formuleringar som:

- ”Med kön avses enligt diskrimineringslagen att någon är kvinna eller man.”¹³⁷

¹²⁵ Nygårdsskolornas likabehandlingsplan s. 3.

¹²⁶ Ibid. s. 10.

¹²⁷ Ibid. s. 3.

¹²⁸ Ibid. s. 10.

¹²⁹ Ibid. s. 10.

¹³⁰ Ibid. s. 10.

¹³¹ Nygårdsskolornas likabehandlingsplan s. 3.

¹³² Ibid. s. 10.

¹³³ Ibid. s. 10.

¹³⁴ Ibid. s. 10.

¹³⁵ Gårdstenskolornas likabehandlingsplan s. 3.

¹³⁶ Nygårdsskolornas likabehandlingsplan s. 11

¹³⁷ Ibid. s. 11.

- ”Diskrimineringsombudsmannen har valt att använda sig av begreppen könsidentitet eller könsuttryck eftersom lagens begrepp könsöverskridande identitet eller uttryck signalerar att det som skyddas är en avvikelse från ”det normala”.¹³⁸
- ”Alla människor har en etnisk tillhörighet. En person som är född i Sverige kan vara rom, svensk, kurd eller något annat. En och samma person kan också ha flera etniska tillhörigheter.”¹³⁹
- ”Med sexuell läggning avses enligt diskrimineringslagen homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning.”¹⁴⁰

Nygårdsskolan har även valt att formulera ledord för sin verksamhet vilka lyder ”*tydliga mål, trivsel, trygghet och traditioner.*”¹⁴¹

Intern verksamhetsnivå

På Gårdstensskolan ska både elever och personal arbeta för att motverka diskriminering. Eleverna har ansvar för att skapa ett bra klimat och det åligger personalen att ”vara aktiv i att markera gränser och visa vad som är acceptabelt och vad som inte är tillåtet. Klassföreståndare planerar för samtal i klasserna om trygghet och trivsel, och tar reda på hur eleverna mår”¹⁴². Dessutom ska ”all personal på skolan [...] bemöta alla på skolan med respekt och hänsyn.”¹⁴³

Skrivningar angående undervisning livskunskap, rastvärdar, pedagogisk måltid, elevråd, elevhälsoteam och kamratstödjare kan även de anses höra till den interna nivån.¹⁴⁴ Det finns även ett elevråd som är specifikt ålagt att ta ”aktiv del i arbetet med diskrimineringsgrunder.”¹⁴⁵

Ytterligare en del av Gårdstensskolans interna arbete är en trivselenkät för vilken skolkurator ansvarar att resultatet kommer ut till både elever och personal.¹⁴⁶ Som nämndes ovan är det resultatet av denna som ligger till grund för vilka områden man fokuserar på.

Det finns vidare listat hur eleven går vidare om en kränkning inträffat. Det ena alternativet är att tala med någon i personalen eller skriva ”en anmälan till mobbningsteamet, lämna den till kuratorn eller i mobbningsteamets brevlåda.”¹⁴⁷ Gårdstensskolan poängterar också att om kränkningarna inte slutar är det rektors ansvar att sätta in ytterligare åtgärder i form av samtal, förflyttning av eleven och så vidare. Det finns en tabell där det står sammanfattat vem som är ansvarig för vad.¹⁴⁸

Som nämndes under innehållsnivån ska man fokusera på att arbeta mot kränkningar på etniska grunder, även detta arbete är förlagt på en intern nivå.

¹³⁸Nygårdsskolans likabehandlingsplan. s. 11.

¹³⁹Ibid. s. 11.

¹⁴⁰Ibid. s. 12.

¹⁴¹Ibid. s. 5.

¹⁴²Gårdstensskolans likabehandlingsplan s. 8.

¹⁴³Ibid. s. 8.

¹⁴⁴Ibid. s. 6f.

¹⁴⁵Ibid. s. 8.

¹⁴⁶Ibid. s. 8.

¹⁴⁷Ibid. s. 11.

¹⁴⁸Ibid. s. 13.

Mycket stor del av skrivningarna i Nygårdsskolans likabehandlingsplan kan hänföras till den till den interna verksamhetsnivån. Planen kan sägas bestå av listor av åtgärder som personal och rektorer ska utföra. Det trycks mycket på delaktighet från alla parter. Tidigt i dokumentet står det skrivet om vad elevers, vårdnadshavares och personals delaktighet innebär.

En viktig del i det interna arbetet är utvärderingen av fjolårets plan. Där står vilka områden som ska förbättras vilket bland annat är trygghet på vissa platser samt att rektorns uppföljning ska bli tydligare.¹⁴⁹

Ovan, under *Innehållsnivå*, listades de främjande insatsernas mål. Insatserna som ska sättas in för att nå målen är följande:

- SET- utbildning, stödkompisar, enkäter, klassråd, elevråd, och med hjälp av kartläggning av utsatta ställen.
- Vår 'HÄNDELSERAPPORT' förankras hos alla personal.
- Diskussioner med pedagogerna om likabehandling gällande kön.
- Nolltolerans vid användande av könsnedsättande uttryck.
- Uppläsa pedagogerna om omedveten könsdiskriminering som kan förekomma vid undervisningssituationer.
- Temadagar/undervisning kring genustänkande.
- Temadagar/undervisning om trosuppfattning, religion och etnisk tillhörighet.
- Temadagar/ undervisning om samhällsutveckling, studiebesök och diskussioner.
- Inkluderande synsätt och fysisk anpassning av skolmiljön för alla elever, till exempel dörrstoppar, dörröppnare, handikapptoletter.
- Individuella insatser gällande psykiska funktionsnedsättningar.
- Ta lika hänsyn till alla, oavsett ålder.¹⁵⁰

Under denna lista står det även vem som är ansvarig för vad.¹⁵¹

Som nämndes under *Innehållsnivå* är ett av Nygårdsskolans mål nolltolerans gällande kränkningar och diskriminering. De förebyggande åtgärder som ska bidra till att uppnå detta mål går ut på att alla berörda ska vara involverade i arbetet med likabehandlingsplanen. Händelserapporten ska användas och det är personal och rektors ansvar.¹⁵² Det finns slutligen även rutiner för akuta situationer.¹⁵³

Gällande mobbning har Gårdstensskolan ett mobbningsteam och Nygårdsskolan ett Anti-mobbningsteam/Trygghetsteam, dessa förefaller vara olika namn på samma sak. Det framgår inte om Gårdstensskolan köpt in ett specifikt mobbningsprogram men de har kamratstödjare vilket kan härröras till programmet Friends.¹⁵⁴ Nygårdsskolan använder sig av en kombination av Olweusmetoden¹⁵⁵ och SET¹⁵⁶. Det är lite oklart hur dessa förhåller sig till varandra men

¹⁴⁹ Nygårdsskolans likabehandlingsplan s. 4.

¹⁵⁰ Ibid. s. 5.

¹⁵¹ Ibid. s. 5.

¹⁵² Ibid. s. 7.

¹⁵³ Ibid. s. 8.

¹⁵⁴ *Friends* är en metod som främst använder sig av kamratstödjare. Kamratstödjarna är en grupp elever som har särskilt ansvar att vara goda kamrater och förebilder för andra elever på skolan samt att hålla utkik efter eventuella trakasserier eller kränkande behandlingar. Denna elevgrupp leds av en grupp vuxna som fått utbildning i metoden. Svårigheterna med programmet är bland annat urvalsprocessen. Det är enligt rapporten svårt att utforma ett mellan skolorna gemensamt tillvägagångssätt. Positionen som kamratstödjare kan dessutom vara utsatt om relationen mellan vissa elever inte är god på skolan. Skolverket.se. *Utvärdering av Metoder mot Mobbning* (2011:353) s. 59-66.

¹⁵⁵ Olweusmetoden inleds med att en enkät fylls i av elever och sammanställs på skolan. Denna syftar till att kartlägga mobbningens utbredning och former på skolan. Lärarna på skolan skall bilda samtalsgrupper och träffas regelbundet. Föräldrarna sätts in i situationen på ett möte och eleverna görs delaktiga genom utformning

de använder enkäter från Olweus och arbetar med SET- undervisning.¹⁵⁷ I takt med att Olweus införs i högre grad ska anti- mobbningsteamet tas bort.¹⁵⁸

Extern verksamhetsnivå

Den externa verksamhetsnivån berör skrivningar som riktar sig mot föräldrar och samhälle. I Gårdstensskolans likabehandlingsplan står det att föräldrarna ska få ta del av planen samt att skolan ständigt arbetar ”med att utveckla samarbetet mellan hem och skola.”¹⁵⁹ Mer specifikt står det formulerat att vid en kränkning ansvarar ”klassföreståndarna [...] för att föräldrarna till de inblandade inom 24 timmar får information om vad som har hänt.”¹⁶⁰ Ovan nämnda incidentrapport kan även skickas till föräldrarna.¹⁶¹

Det finns information kring vem man som förälder ska kontakta om ens barn blivit kränkt. Det finns telefonnummer både till personal på skolan samt till Barn- och elevombudsmannen.¹⁶² Till denne uppmanas även elever vända sig om de inte får tillräcklig hjälp av skolan.¹⁶³ Som tidigare konstaterats bör föräldrarna även med sina barn om vad som händer i skolan och utanför.¹⁶⁴

På Nygårdsskolan ska vårdnadshavare vara med och diskuterar planen på brukarråden och deras åsikter efterfrågas kontinuerligt.¹⁶⁵ Gällande händelserapporten är det skolans ansvar, om det anses motiverat, kontakta föräldrar i samband med denna samt att föräldrar är förtrogna med händelserapporten.¹⁶⁶

Diskriminering, kränkning och makt – hur, vad och vem?

Dokumentanalysen av de båda likabehandlingsplanerna visade på flera intressanta skrivningar rörande hur skolorna ser på diskriminering och kränkningar.¹⁶⁷ Vi har avgränsat oss till att diskutera tre, enligt oss, tydliga tendenser ur ett intersektionellt perspektiv och mot bakgrund

av ”klassrumsregler mot mobbning”. Upptäcks fall av mobbning utförs samtal med inblandade parter samt deras föräldrar. Rapporten om antimobbningsprogram framhåller att om förfarandet tidigare skett genom ett antimobbningsteam kan Olweusmetodens tillvägagångssätt falla mellan stolarna eftersom ansvaret sprids ut till alla lärare på skolan. Dessutom är programmet mycket omfattande och vissa delar kan få mindre betydelse eftersom skolorna kan komma in i en sorts utmattningsfas då arbetet blir så tids- och resurskrävande. Ibid. s. 73-79.

¹⁵⁶ SET- metoden eller utskrivet ”social och emotionell träning” inriktar sig på att utveckla elevers sociala och emotionella träning. En grupp lärare utbildas i metoden som i sin tur för informationen vidare till sina kollegor. Metoden är långsiktig och tar tre år innan det implementerats. Två timmar i veckan sätts undan till SET- undervisningen som bland annat innebär att eleverna tränas i stresshantering, problemlösning och att öka sin självkänedom. 81f Elever har enligt skolverkets rapport angett att de tycker övningarna som ingår i SET-träningen är gammaldags och ”töntig” samt att de i vissa situationer känner sig pressade vilket direkt motverkar antimobbningsprogrammets syfte. Ibid. s. 79-86.

¹⁵⁷ Nygårdsskolans likabehandlingsplan.

¹⁵⁸ Ibid. s. 4.

¹⁵⁹ Gårdstensskolans likabehandlingsplan s. 8.

¹⁶⁰ Ibid. s. 12.

¹⁶¹ Ibid. s. 13.

¹⁶² Nygårdsskolans likabehandlingsplan s. 14.

¹⁶³ Ibid. s. 11.

¹⁶⁴ Ibid. s. 8.

¹⁶⁵ Ibid. s. 4.

¹⁶⁶ Ibid. s. 7.

¹⁶⁷ Undersökningen visade också att nivåerna till mycket stor del går in i varandra vilket medför att följande analysavsnitt inte kommer att vara uppdelat efter dokumentanalysens nivåer. Dokumentanalysen har dock bidragit till att upptäcka de tendenser som presenteras.

av styrdokument och tidigare forskning. De tre tendenserna presenteras under följande rubriker: *En klasslös skola?*, *Hierarkier och olikheter inom grupper* samt *Skolans roll och ansvar*.¹⁶⁸ Avslutningsvis följer en kort sammanfattning av det som framkommit genom vår undersökning.

En klasslös skola?

En av dokumentanalysens funktioner är att visa det som *inte* finns med i det undersökta dokumentet. I vår undersökning blev det tydligt att det saknas ett klassperspektiv i likabehandlingsplanerna.

Klass eller socioekonomisk tillhörighet är inte en diskrimineringsgrund enligt lagen, vilket kan vara en förklaring till att det saknas i likabehandlingsplanerna. Dock tar Nygårdsskolan vid vissa tillfällen avstånd från lagens definitioner i förmån för Diskrimineringsombudsmannens (DO) definitioner vilket tyder på att de ändå reflekterat över vilka värderingar de vill förmedla.¹⁶⁹ Det finns inte heller någon lag eller regel som säger att skolan inte får arbeta med annat likabehandlingsarbete än det som är föreskrivet, däremot är de som tidigare nämnts ålagda att anpassa likabehandlingsplanen efter verksamhetens behov. Klassproblematik är dock svår att upptäcka och många menar idag att det inte ens finns klasskillnader i Sverige.¹⁷⁰ Trots denna uppfattning finns det mycket forskning som visar på att klass och problematiken och ojämlikheten som medföljer finns i allra högsta grad. Då ingen av skolorna diskuterar denna faktor i likabehandlingsplanen riskerar de att missa viktiga slutsatsdragningar gällande till exempel diskriminering och studieresultat.¹⁷¹

Gårdstensskolan uppvisar Göteborgs lägsta måluppfyllelse (27 procent) gällande elever som går ut nionde klass samt ett högt procentantal (96 procent) elever med annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkningen. Det framstår onekligen som att det finns ett samband mellan måluppfyllelse och elevers etniska bakgrund vilket även stöds av Nygårdsskolan motsvarande siffror som är 99 procent måluppfyllelse och endast 6 procent elever med annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkningen. Hur man ska förklara och se på förhållande mellan dessa faktorer råder det dock delade meningar om. Kamali menar att många forskare skyller de dåliga skolresultaten på ”invandrares kulturella bakgrund och inte på skolsystemet eller den diskriminering som förekommer i skolan.”¹⁷² Problemet läggs således på eleven och blicken riktas inte mot skolan och verksamhetens del i problematiken. Enligt ett intersektionellt perspektiv är det genom detta synsätt, att inte se sin egen makt och roll i diskrimineringen, som strukturell diskriminering och dess normer och praktiker upprätthålls.¹⁷³ Vidare pekar många forskare på att förklaringar utifrån etniska grunder överskuggar de stora klasskillnader som ofta föreligger mellan elever som till exempel kommer från olika stadsdelar.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Viktigt att notera är att vi endast kan uttala oss om det som står i likabehandlingsplanerna inte hur skolorna faktiskt arbetar med likabehandling i praktiken. Följande analysavsnitt läses med fördel utifrån förståelsen att vi diskuterar och lyfter fram de konsekvenser likabehandlingsplanernas skrivningar kan få om de omsätts i det praktiska arbetet, vilket ju är tanken med planerna.

¹⁶⁹ De använder t ex ”könsidentitet/ könsuttryck” istället för ”könsöverskridande identitet” som det står i lagen. Nygårdsskolans likabehandlingsplan s. 11.

¹⁷⁰ Mattsson.

¹⁷¹ *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden* (SOU 2010: 7) s. 109 samt Kamali s. 50.

¹⁷² Kamali s. 50.

¹⁷³ Se t ex de los Reyes.

¹⁷⁴ Kamali s. 50.

Enligt ovanstående kan således en medvetenhet om klasskillnader och dess påverkan ha stor betydelse för skolors arbete med likabehandling eftersom det påverkar hur problemen formuleras och på så sätt vilka åtgärder som sätts in.

Hierarkier och olikheter inom grupper

Både Gårdstensskolans och Nygårdsskolans kartläggning har visat på behovet att fokusera särskilt på en av diskrimineringsgrunderna. Gårdstensskolan har identifierat kränkningar och diskriminering på etniska grunder och Nygårdsskolan på sexuell läggning.¹⁷⁵

Gårdstensskolans val att arbeta med diskriminering och kränkningar baserade på etniskt ursprung är intressant ur flera perspektiv. På skolan är det hela 96 procent av elevgruppen som har annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkning.¹⁷⁶ Även om det inte står utskrivet explicit är det troligt att det inte endast är den 4 procent stora gruppen som kränker de andra 96 procenten.¹⁷⁷ Kamalis resonemang stödjer detta då han menar att

det inte bara är medlemmar av en dominerande grupp som kan utföra diskriminerande handlingar, utan även medlemmar av den underordnade gruppen. Orsaken kan vara att personer med invandrabakgrund vill distansera sig från förtryckta grupper och få fördelar från majoritetssamhället eller så är de rent av påverkade av majoritetssamhällets föreställningar om 'de andra'.¹⁷⁸

Det ligger alltså nära till hands att utgå från att det råder motsättningar och hierarkier *inom* gruppen elever med annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkningen. Enligt ett intersektionellt perspektiv är detta antagande närmast en självklarhet då det inte råder några tvivel om att individerna i den skapade gruppen skiljer sig från varandra i fråga om kön, klasstillhörighet och så vidare. Det är inte, enligt ett intersektionellt perspektiv, fel att fokusera endast på en diskrimineringsgrund men det får inte innebära en homogenisering av gruppen i fråga. De los Reyes menar att det finns en risk att den etniska tillhörigheten överskuggar heterogeniteten inom gruppen och att man på så sätt missar hur andra faktorer som, kön och klass, påverkar individernas erfarenheter och förutsättningar att möta diskriminering.¹⁷⁹

Det finns vidare stöd i forskningen för att "elever i grundskolor som är etniskt och religiöst blandade uppfattar att etnicitet inte är någon framträdande grund för trakasserier i just deras skolmiljö."¹⁸⁰ Det finns således möjlighet att problemet med kränkningar på etniska grunder inte endast ligger hos eleverna utan även i hur skolan är organiserad till exempel i fråga om elevfördelning. Detta leder till slutsatsen att de som styr skolans verksamhet, och samhället i stort, ibland borde vända blicken bort från enskilda skolors problem och istället se till vilka konsekvenser det får att vissa skolor har 96 procent elever med annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkningen medan andra har 6 procent.

¹⁷⁵ Både Gårdstensskolan och Nygårdsskolan skriver att elever kan diskriminera varandra. Enligt diskrimineringslagen kan dock inte barn och elever diskriminera varandra i juridisk mening eftersom diskriminering förutsätter ett ojämlikt maktförhållande mellan parterna. I skolan innebär detta i praktiken att endast personal och huvudman kan diskriminera elever. Lagen.nu: Diskrimineringslagen (2008:567) <https://lagen.nu/2008:567>.

¹⁷⁶ Huruvida de är födda i Sverige eller ej varierar dock, se tabell 3.

¹⁷⁷ Dock är det ofta så att diskriminering inte har något att göra med majoritet vilket apartheid är ett tydligt exempel på. Kamali s. 34.

¹⁷⁸ Kamali s. 31.

¹⁷⁹ De los Reyes s. 236.

¹⁸⁰ *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden* (SOU 2010: 7) s. 110.

Fortsättningsvis finns det dock röster som gör sig gällande att diskriminera på etniska grunder bör behandlas enskilt. Bhopal och Preston, med visst stöd från Kamali, menar att det intersektionella förhållningssättet kan fördunkla att det finns ett grundläggande förtryck som bygger på etniska hierarkier.¹⁸¹ Bland annat lyfter Kamali fram att ”diskriminering av elever med invandrabakgrund inom utbildningsinstitutionerna betraktas av många forskare som en av de viktigaste anledningarna till låga utbildningsprestationer bland andra elever med annan bakgrund än majoritetssamhället.”¹⁸² Det är alltså viktigt att det intersektionella perspektivet inte används på ett sätt som till exempel reducerar problem som grundar sig på etnicitet till att bara handla om en underklassproblematik vilket har förekommit i vissa undersökningar.¹⁸³

Även Nygårdsskolan har valt att särskilt fokusera på en diskrimineringsgrund och det är sexuell läggning som enligt kartläggningen visat sig vara mest angeläget.¹⁸⁴ Det står inte uttryckligen vilken sexuell läggning som kränkningarna riktas mot med det är föga troligt att det gäller heterosexualitet då detta är en av samhällets mest framträdande rådande normer.¹⁸⁵ Även Skolverket stödjer detta och framhåller att heterosexualitet är en mycket stark norm även inom svenskt utbildningsväsen.¹⁸⁶ Gällande diskriminering och kränkningar som riktar sig mot elever som är homosexuella¹⁸⁷ finns det forskning som visar att denna tar sig skilda uttryck hos pojkar respektive flickor. Bland annat har det konstaterats att pojkar blir mer utsatta för direkta kränkningar som ofta anspelar på feminitet medan problemen kring flickors homosexualitet snarare rör sig kring att den blir osynliggjord i skolan.¹⁸⁸ Även gällande denna diskrimineringsgrund är alltså ett intersektionellt förhållningssätt att föredra då problemen varierar bland annat beroende på kön.

Skolans roll och ansvar

Enligt Skolinspektionen brister ofta skolornas likabehandlingsplaner i fråga om ett övergripande perspektiv. Det är till exempel vanligt att det saknas en diskussion om samhällets rådande normer.¹⁸⁹ Ställs detta gentemot de undersökta likabehandlingsplanerna blir det tydligt att även dessa brister i det avseendet. Skrivningarna som härrörts till Gårdstensskolans innehållsnivå visar tydligt att deras likabehandlingsplan främst är inriktad på att arbeta aktivt mot kränkningar. Detta kan sägas vara planens övergripande syfte och styrks ytterligare av det faktum att varje klass ska ha en egen plan för att förebygga just kränkningar. Diskrimineringsbegreppet finns med som något mer abstrakt, något alla ska vara medvetna om finns och något alla ska vara delaktiga i arbetet mot.¹⁹⁰ Gårdstensskolans fokus på kränkningar¹⁹¹, snarare än diskriminering¹⁹², kan få konsekvensen att orättvisor behandlas från fall till fall och att man bortser från att det kan finnas ett övergripande mönster som

¹⁸¹ Bhopal & Preston s. 215 samt Kamali. Samtliga dessa forskare utgår främst från en postkolonial förståelse vilket kan förklara deras ståndpunkt i frågan.

¹⁸² Kamali s. 48.

¹⁸³ Kamali.

¹⁸⁴ Stor del av ovanstående resonemang rörande hierarkier och olikheter inom grupper kan även appliceras gällande Nygårdsskolans fokus på sexuell läggning.

¹⁸⁵ Mattsson s. 60-66.

¹⁸⁶ *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden* (SOU 2010: 7) s. 114.

¹⁸⁷ Alternativt bisexuella, transsexuella eller queer.

¹⁸⁸ *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden* (SOU 2010: 7) s. 114.

¹⁸⁹ Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1).

¹⁹⁰ Gårdstensskolans likabehandlingsplan s. 4.

¹⁹¹ En kränkning är enligt Gårdstensskolan att ”såra någon, göra någon ledsen, vara elak, förolämpa” och det röra sig om enskilda händelser. S. 3.

¹⁹² Diskriminering är enligt Gårdstensskolan till exempel ”orättvis behandling” s. 3.

förfördelar vissa grupper.¹⁹³ Nygårdsskolan skriver att det ska råda nolltolerans både mot kränkning¹⁹⁴ och diskriminering¹⁹⁵ i sin vision och målsättning. Där räknas även diskrimineringsgrunderna upp och det står mer detaljerat hur arbetet mot dessa ska ske.

Både Gårdstensskolan och Nygårdsskolan har, i olika grad, berört diskriminering vilket enligt diskrimineringslagen innebär att någon utifrån någon av diskrimineringsgrunderna ”missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation” eller ”att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringsätt som framstår som neutralt”.¹⁹⁶ Men då Skolinspektionen menar att diskriminering ofta har sin grund i att samhällets rådande normer reproduceras även i skolan, kan det anses problematiskt att denna medvetenhet inte visar sig i de undersökta likabehandlingsplanerna.¹⁹⁷

Kamali lyfter fram utbildningsväsendets roll i fråga om strukturell diskriminering.¹⁹⁸ Skolan är inte alltid en exakt återspeglning av samhället i fråga om normer och praktiker men det finns risk att ”elever från majoritetssamhället tar med sig den negativa inställningen som existerar i samhället in i skolan och förstärker bilden av ’de andra’ eleverna som mindervärdiga. Många elever utsätts i skolor för samma statushierarki som förekommer i det övriga samhället.”¹⁹⁹ Så även om skolorna arbetar med likabehandling utifrån egna behov är det ändå, som Skolinspektionen påpekar, viktigt att vara medveten om samhällets rådande normer. Kamali menar vidare att skolorna inte kan betraktas som en isolerade eftersom de

utgör [...] viktiga sociala institutioner med koppling till andra institutioner och organisationer, som t.ex. arbetsmarknaden, institutioner för högre bildning, det politiska systemet och rättsväsendet, vilket reproducerar den institutionella ordningen som möjliggör reproduktionen av dessa institutioner och samhället i övrigt.”²⁰⁰

Här blir det tydligt att skolan är en integrerad del i samhället och att det är av största vikt att det finns ett gediget arbete med likabehandlingsfrågor eftersom värderingar som produceras i skolan kan spridas till övriga institutioner i samhället.

De respektive skolornas kartläggningar visar att det förekommer diskriminering vilket tyder på att både Gårdstensskolan och Nygårdsskolan har uppmärksammat förekomsten av diskriminering. De los Reyes menar dock att ett konstaterande av att diskriminering förekommer, inte nödvändigtvis är lika med ett *erkännande* av att det faktiskt är ett problem som måste åtgärdas.²⁰¹ De båda skolornas likabehandlingsplaner ger emellertid intrycket av det finns både ett konstaterande och ett erkännande då de båda planerna är mycket handlingsorienterade.²⁰² Det som dock inte framgår av planerna är huruvida skolorna har

¹⁹³ Kamali.

¹⁹⁴ En kränkning är enligt Nygårdsskolan ”sådan som kränker en elevs värdighet men som inte har koppling till någon av diskrimineringsgrunderna, detta enligt Skollagens definition.” s. 10.

¹⁹⁵ Diskriminering är enligt Nygårdsskolan ”när skolan på osakliga grunder behandlar en elev sämre än andra elever och behandlingen har samband med diskrimineringsgrunderna” s. 3.

¹⁹⁶ Lagen.nu: Diskrimineringslagen.

¹⁹⁷ Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1).

¹⁹⁸ Kamali definierar ”strukturell och institutionell diskriminering som majoritetssamhällets systematiska handlingar av underordning och stigmatiserande särskiljningar” s. 35.

¹⁹⁹ Kamali s. 50.

²⁰⁰ Ibid. s. 33.

²⁰¹ De los Reyes s. 248.

²⁰² Se t ex ”Intern verksamhetsnivå” s. 20.

reflekterat över *sin egen roll* som bärare av diskriminerande normer och praktiker.²⁰³ De los Reyes menar att ”vetskapen om att det förekommer diskriminering inte per automatik förenad med en insikt om den egna positionen i en diskriminerande struktur.”²⁰⁴ Ovanstående resonemang utgår således inte från ett antagande om att skolorna vill vara en del i diskrimineringen mot elever men det är samtidigt viktigt att inse att avsikt inte är en förutsättning för diskriminering. Tvärtom är det ofta den oavsiktliga diskriminering som är svårast att upptäcka och åtgärda.²⁰⁵

Avslutning

Inledningsvis frågade vi oss vilka värderingar som framkommer i de valda skolornas likabehandlingsplaner med avseende på diskriminering, diskrimineringsgrunder och kränkningar. Ovan har diskuterat några av dessa värderingar utifrån tre tendenser som vi ansåg stod ut tydligt i vår undersökning. För det första har det framkommit att det saknas ett klassperspektiv i likabehandlingsplanerna. Detta kan få negativa konsekvenser för skolans arbete mot diskriminering då problemens formulering kan avgöra vilka åtgärder som sätts in för att avhjälpa dem. För det andra har det visat sig att skolorna fokuserar på en diskrimineringsgrund i taget vilket kan anses vara problematiskt sett ur ett intersektionellt perspektiv samt om man ställer det mot forskning om likabehandlingsarbete. Detta eftersom grupper sällan är homogena och på så sätt upplever diskrimineringen olika och behöver olika sorts stöd. För det tredje visar undersökningen att ingen av de valda likabehandlingsplanerna reflekterar över verksamhetens egen roll och ansvar i fråga om att upprätthålla diskriminerande normer och praktiker. En slutsats vi drar utifrån ovanstående analys, och med stöd från tidigare forskning, är att om skolor inte endast fokuserar på relationerna elever emellan utan även granskar organisationen kan likabehandlingsarbetet effektiviseras och diskriminering minska.

Vår andra frågeställning berörde intersektionalitetens värde som analysverktyg gällande likabehandlingsplanernas utformning samt skolors arbete med likabehandling. Vi anser att ovanstående analys visar på perspektivets värde samt ger ett konkret exempel på hur intersektionalitet kan användas i dessa avseenden. Det finns som nämnts få intersektionella analyser av text idag. Vi anser att intersektionalitet även bör ha en plats i textanalyssammanhang då perspektivet visat sig vara ett bra verktyg då man synliggöra värderingar en text ger uttryck för. Avslutningsvis anser vi även att ovanstående analysavsnitt visar att det intersektionella perspektivet borde vara en självklarhet i alla diskussioner om diskriminering då det synliggör hur sociala kategorier som genus, etnicitet, klass och sexualitet förutsätter och skapar varandra samt hur diskriminerande normer och praktiker upprätthålls.²⁰⁶ Intersektionella analyser av skolans verksamhet och likabehandlingsarbete kan på så sätt vara ett steg närmare en jämlik skola.²⁰⁷

²⁰³ Nygårdsskolans väljer aktivt andra definitioner

²⁰⁴ De los Reyes s. 249.

²⁰⁵ Ibid. s. 243.

²⁰⁶ Ibid. s. 238f.

²⁰⁷ Även i *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden* (SOU 2010: 7) efterlyses ett intersektionellt förhållningssätt gällande diskrimineringsarbete. De lyfter t ex följande: ”Begreppet intersektionalitet har anammats av den Europeiska Kommissionen som understryker att denna integrerade ansats skall ses som ett nödvändigt steg mot lika rättigheter och möjligheter bl.a. genom att på ett mer effektivt sätt kunna åtgärda diskriminering som baseras på flera grunder.” s. 107f.

Referenser

Primärlitteratur

ISG Gårdstensskolans likabehandlingsplan

http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/0a16c600473c9937aa18faf80735fb5b/Likabehandlingsplan+2011_sept.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=URL&CACHEID=0a16c600473c9937aa18faf80735fb5b (Hämtad 2012-03-29)

Nyårdsskolans likabehandlingsplan

http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/1aec3180421a373a86789fd1f8fd91fe/Nyg%C3%A5rdsskolans+plan+mot+diskriminering+och+kr%C3%A4nkande+behandlin1%5B1%5D.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=URL&CACHEID=1aec3180421a373a86789fd1f8fd91fe (Hämtad 2012-03-29)

Sekundärlitteratur

Tryckta källor

Arping, Åsa & Nordenstam, Anna (red.): *Genusvetenskapliga litteraturanalyser* (2:a uppl., Lund, 2010)

Berg, Gunnar: *Att förstå skolan. En teori om skolan som institution och skolan som organisationer* (Lund, 2003)

Bhopal, Kalwant & Preston, John: *Intersectionality and race in education* (London, 2012)

Butler, Judith: *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion* (Göteborg, 2007)

Connell, RW: *Maskuliniteter* (Göteborg, 1999)

de los Reyes, Paulina: "Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering" i *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, red., Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (SOU 2005:41)

Edling, Christofer & Liljeros, Fredrik: *Ett delat samhälle – makt, intersektionalitet och social skiktning* (Malmö, 2010)

Gabinus Göransson, Håkan, Slorach, Martina, Flemström, Stefan och del Sante, Naiti: *Diskrimineringslagen* (Vällingby, 2011)

Hellspong, Lennart: *Metoder för brukstextanalys* (Lund, 2001)

Holgersson, Ulrika: *Klass. Feministiska och kulturanalytiska perspektiv* (Lund, 2011)

Kamali, Masoud: "Ett europeiskt dilemma. Strukturell/institutionell diskriminering" i *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, red., Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (SOU 2005:41)

Mattsson, Tina: *Intersektionalitet i socialt arbete* (Malmö, 2010)

Molina, Irene: "Rasifiering. Ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige" i *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, red., Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (SOU 2005:41)

Mulinari, Paulina & Selberg, Rebecca (red.): *Arbete. Intersektionella perspektiv* (Malmö, 2011)

Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas: *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik* (Spanien, 2010)

Skeggs, Beverly: *Att bli respektabel* (Göteborg, 1999)

Statens offentliga utredningar: *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden* (SOU 2010:7)

Yuval- Davis, Nira: "Intersectionality and Feminist Politics" i *The European Journal of Women's Studies* (2006 13:3, s. 193-209).

Otryckta källor

Almqvist, Lina & Engström, Hanna: *Att arbeta med likabehandling. En studie om hur skolor har utarbetat likabehandlingsplaner i enlighet med lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever* (2006:67),
<http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/7239/1/VT07-2480-13.pdf> (Hämtad 2012-04-15)

Artisan.se: Skolverkets Arbetsverktyg för Lokala SambandsAnalyser <http://salsa.artisan.se/> (Hämtad 2012-04-05)

ETC Göteborg: "Betygen är hela stadens problem"
<http://goteborg.etc.se/nyhet/%E2%80%9Dbetygen-%C3%A4r-hela-stadens-problem%E2%80%9D> (Hämtad 2012-05-04)

Lagen.nu: Diskrimineringslagen (2008:567) <https://lagen.nu/2008:567> (Hämtad 2012-04-23)

Lagen.nu: Skollagen (2010:800) <https://lagen.nu/2010:800> (Hämtad 2012-04-23)

Skolinspektionen.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1)
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/Trakasserier/slutrapport-trakasserier-och-krankningar.pdf> (Hämtad 2012-04-15)

Skolverket.se: *Vad styr förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg?*
<http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/2.3961/vad-styr-forskoleverksamhet-och-skolbarnsomsorg-1.21475> (2012-05-02)

Skolverket.se: *Utvärdering av metoder mot mobbning*
http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2498 (Hämtad 2012-04-05)

Skolverket.se: *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* (2010:1)
http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.sk

[olverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2578](http://www.skolverket.se/3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2578) (Hämtad 2012-04-19)

Skolverket.se: *Skolverkets Allmänna Råd om Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2798 (Hämtad 2012-04-19)

Skolverket.se: *Skollagen och andra Lagar* <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/skollagenochandralagar> (Hämtad 2012-05-04)

Skolverket.se: *Förordningar* <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/forordningar> (Hämtad 2012-05-02)

Skolverket.se: *Läroplaner* <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/laroplaner-1.147973> (Hämtad 2012-05-02)

Skolverket.se: *Läroplanen för grundskolan, fritidshemmet och förskoleklassen* (2011)
http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575 (Hämtad 2012-04-19)

Skolverket.se: *Föreskrifter* <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/foreskrifter> (Hämtad 2012-05-02)